

خلاقیت و یادگیری اجتماعی با بازی‌های گروهی

مؤلف:

عاطفه فاسلی

کارشناسی ارشد تعلیم و تربیت

دکتر محبوبه سلیمانپور عمران

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد

سازمان انتشارات

۱۳۹۶

سرشناسه	:	قاسمی، عاطفہ، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور	:	خلاقیت و یادگیری اجتماعی با بازی‌های گروهی/ عاطفہ قاسمی، محبوبہ سلیمانپور عمران.
مشخصات نشر	:	ساری: جہاد دانشگاهی، سازمان انتشارات، واحد مازندران، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاہری	:	۱۵۴ ص.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۲۶۳۰-۸۶-۸
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامہ.
یادداشت	:	واژه‌نامہ.
موضوع	:	بازی‌های کودکان؛ * Children's games
موضوع	:	بازی‌های گروهی؛ Group games
موضوع	:	بازی‌های کودکان - جنبہ‌های روان‌شناسی؛ Children's games -- Psychological aspects
موضوع	:	بازی‌های گروهی -- جنبہ‌های روان‌شناسی؛ Group games -- Psychological aspects
موضوع	:	توانایی در کودکان؛ Creative ability in children
شناسه افزوده	:	سلمانپور عمران، محبوبہ، ۱۳۵۸ -
شناسه افزوده	:	سازمان انتشارات، واحد مازندران
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۶ ج ۲، LP
رده‌بندی دیوینی	:	۲۷۲/۲۱
شماره کتاب‌شناسی ملی	:	۴۷۲۱۴۷۲

خلاقیت و یادگیری اجتماعی با بازی‌های گروهی

مؤلفان: عاطفہ قاسمی، - دکتر محبوبہ سلیمانپور عمران
ناشر: سازمان انتشارات جہاد دانشگاهی واحد مازندران
طراح جلد: محمد حسین رضائی
صفحه آرا: شہرام موسی‌پور
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶
شمارگان: ۱۰۰ نسخه
قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۳۰-۸۶-۸

حق چاپ و نشر محفوظ است

سازمان انتشارات واحد مازندران

نشانی: ساری - خیابان امیر مازندرانی - خیابان وصال - جہاد دانشگاهی مازندران صندوق پستی: ۴۸۱۷۵-۱۶۴۷

پیشگفتار

بازی بخش مهم و جدایی‌ناپذیری از زندگی کودکان می‌باشد و جنبه آموزندگی دارد و سبب اندوختن تجارب اجتماعی و پرورش اعتماد به نفس و خلاقیت و سرزندگی در کودکان خواهد شد. بکارگیری بازی در آموزش کودکان، ارتقای انگیزه، موجبات خودکارآمدی و خودتنظیمی، رشد تفکرات و خلاقیت‌های کودکان شده و دانش و مهارت‌های گوناگون را برای کودکان همراه خواهد داشت لذا استفاده از بازیهای آموزشی در یادگیری و خلاقیت و هوش اجتماعی کودکان اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. ضرورت دارد تا مراکز آموزشی بویژه در کودکانستان، پیش دبستانی و دبستانی مورد توجه ویژه قرار گیرد. در این راستا، در کتاب حاضر، بعد از بیان کلیات، در بخش اول، به بازی؛ در بخش دوم، خلاقیت و در بخش سوم به یادگیری اجتماعی پرداخته خواهد شد. از علاقمندان و صاحب‌نظران در این زمینه، استدعا می‌گردد که نظرات خود در مورد این کتاب را در اختیار مولفان قرار دهند تا نسبت به غنی‌تر کردن آن در چاپ بعدی، اقدام صورت گیرد.

بهار ۱۳۹۶

عاطفه باستانی

a.banestani55@gmail.com

دکتر محبوبه سلیمان پورمران

24.pouromran@gmail.com

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۵
کلیات.....	۱۳

بخش اول: - مفهوم‌شناسی بازی

مفهوم‌شناسی بازی.....	۱۹
ویژگی‌های بازی از دیدگاه صاحب نظران.....	۲۴
ویژگی‌های رفتاری بازیکنان.....	۲۸
ویژگی‌های بازی‌ای جمعی.....	۲۸
تعاریف بازی : دیدگاه صاحب نظران.....	۲۸
اهمیت بازی.....	۳۲
دیدگاه‌ها و رویکردها به بازی.....	۳۳
بازی از دیدگاه گروس.....	۳۳
بازی از دیدگاه آرچر.....	۳۴
بازی از دیدگاه پنکسپ.....	۳۴
بازی از دیدگاه ساتون اسمیت.....	۳۵
بازی از دیدگاه وایتینگ.....	۳۷
بازی از دیدگاه فاگن.....	۳۷
بازی از دیدگاه هنریکس.....	۳۷
بازی از دیدگاه روپنریان.....	۳۸
بازی از دیدگاه کراس.....	۳۸
بازی از دیدگاه الکایند.....	۳۹
بازی از دیدگاه مایسکی.....	۴۰
بازی از دیدگاه پارتن.....	۴۱
بازی از دیدگاه ون فلیت.....	۴۲
بازی از دیدگاه ویگوتسکی.....	۴۳
بازی از دیدگاه وینی‌کات.....	۴۴
بازی از دیدگاه بورگهارت.....	۴۵

- ۴۵..... بازی از دیدگاه پلگرنی
- ۴۶..... بازی از دیدگاه برونر
- ۴۷..... بازی از دیدگاه اسمیت
- ۴۸..... بازی از دیدگاه پ. اسمیت
- ۴۸..... تاریخ بازی در ایران
- ۴۸..... بازی در جامعه ی نخستین
- ۵۲..... بازی در عصر باستان
- ۵۵..... بازی ها، ورزش های بومی و سنتی
- ۵۵..... بازی در عصر قاجاریه
- ۵۶..... بازی در ایران از عصر مشروطه تا حال
- ۵۷..... بازی در عصر سوسیالیسم
- ۵۷..... کارکردهای بازی
- ۵۸..... کارکردهای جسمانی
- ۵۸..... کارکردهای روانی
- ۵۹..... کارکردهای ذهنی
- ۶۰..... کارکردهای زیانی
- ۶۱..... کارکردهای اجتماعی
- ۶۳..... انواع بازی
- ۶۴..... دسته بندی بازی ها
- ۶۵..... دسته بندی بازی ها بر اساس شکل اجرا
- ۶۵..... بازی های سرگرم کننده
- ۶۵..... بازی های ورزشی
- ۶۵..... بازی های فکری
- ۶۵..... بازی های کلامی و شفاهی
- ۶۵..... بازی های خانگی
- ۶۵..... بازی های قلم کاغذی
- ۶۶..... بازی های تخته ای
- ۶۶..... بازی های مهارتی
- ۶۶..... بازی های نمایشی

۶۶	بازی‌های رایانه‌ای:
۶۷	دسته بندی کارکردی بازی ها: شامل انواع زیر می‌شود:

بخش دوم - خلاقیت

۷۱	مفهوم‌شناسی خلاقیت
۷۲	مؤلفه‌های خلاقیت
۷۲	ویژگی‌های افراد خلاق
۷۴	عوامل مؤثر بر خلاقیت
۷۵	سن
۷۶	جنسیت
۷۶	هوس
۷۶	تحصیلات
۷۷	کوشش فردی
۷۷	محیط:
۷۸	تشویق:
۷۹	تعریف خلاقیت
۸۱	اهمیت
۸۲	دیدگاه‌های صاحب نظران در مورد خلاقیت
۸۲	دیدگاه پیازه و بروتر:
۸۳	دیدگاه شریدان:
۸۳	دیدگاه فروید:
۸۴	دیدگاه گیلفورد:
۸۵	دیدگاه اسبورن:
۸۶	دیدگاه بوسترام:
۸۷	دیدگاه پارکر:
۸۸	دیدگاه پارتز:
۸۸	دیدگاه لند:
۸۸	دیدگاه دی‌بونو:
۹۰	دیدگاه راتنبرگ:

۹۱	دیدگاه رنزولی:
۹۱	دیدگاه شاو و سایمون:
۹۲	دیدگاه راجرز:
۹۲	دیدگاه کدی و فرگوسن:
۹۳	دیدگاه کوستلر:
۹۳	دیدگاه گاردنر:
۹۴	دیدگاه گوردون:
۹۴	دیدگاه مونه سوری:
۹۴	دیدگاه والاس:
۹۵	دیدگاه آمان:
۹۵	دیدگاه گرفت:
۹۶	پرورش خلاقیت:
۱۰۴	قدرت تجسم:
۱۰۷	ایده یابی:
۱۰۹	تداعی ایده ها:
۱۰۹	یورش فکری:
۱۱۲	تعامل و همکاری گروهی:
۱۱۲	تجزیه و تحلیل ایده ها:

بخش سوم - یادگیری

۱۱۷	مفهوم شناسی یادگیری:
۱۱۸	تعریف یادگیری:
۱۱۸	دیدگاه ها و نظریات یادگیری:
۱۱۸	دیدگاه اریکسون:
۱۱۹	دیدگاه درمانی لندرت:
۱۲۰	نظریه ی یادگیری فعالانه ی مفرح:
۱۲۲	نظریه های یادگیری مشارکتی:
۱۲۲	دیدگاه پین و ویتاکر:
۱۲۲	دیدگاه گوکال:

۱۲۳	دیدگاه آنویوبازی
۱۲۳	دیدگاه لایتون
۱۲۳	دیدگاه کوهن
۱۲۴	نظریه‌ی یادگیری اجتماعی
۱۲۴	دیدگاه بندورا
۱۳۵	فرایندهای شناختی معیوب
۱۳۶	کاربردهای عملی یادگیری مشاهده‌ای: فواید عملی الگوبرداری یا سرمشق‌گیری
۱۳۸	الگو برداری در موقعیت‌های بالینی
۱۳۹	نظریه‌ی شناختی اجتماعی
۱۴۰	عوامل انسانی
۱۴۳	نظریه‌ی یادگیری اجتماعی بندورا
۱۴۳	یادگیری مشاهده‌ای
۱۴۵	فرایندهای میانجی
۱۴۵	فرایندهای میانجی نظریه‌ی یادگیری اجتماعی
۱۴۸	سخن آخر
۱۴۹	منابع

کلیات

با توجه به اهمیت فزاینده‌ای که خانواده‌ها و والدین کودکان بر رشد روانی آنها قائلند و با تأکید بر اینکه رشد و پرورش کودکان، بر مبنای رشد سالم آنها در دوران کودکی پایه ریزی می‌شود، شناسایی و عوامل مؤثر در رشد روانی آنان حائز اهمیت بوده و می‌تواند به پیشگیری از اختلالات رفتاری در بزرگسالی منجر شده و بستر مناسبی را برای جلوگیری از آسیب روانی و اجتماعی فراهم نماید (جان و همکاران^۱، ۲۰۰۷: ۱۰۳).

جمعی معتقدند همین که کودک به نحوی بازی با اشیاء را شروع کرد، واکنش او نسبت به کودکان دیگر تغییر می‌کند. بازی رشد روانی کودک را افزایش می‌دهد و کودکان فاقد اسباب بازی از لحاظ شناختی از هم پائین ترند. عقبت‌ترند. شخصیت کودک در ضمن بازی شکل می‌گیرد، دگرگونی‌های زیادی در روایات، حلقه‌ها و روی می‌دهد و همه اینها تکامل و پیشرفت را برای کودک مهیا می‌کند. در میان انواع بازی، بازی‌های گروهی که آفریده خود کودکان هستند، اهمیت ویژه‌ای دارند؛ زیرا به شخصیت کودک کمک می‌دهند و وسیله خوبی برای تربیت او محسوب می‌شوند (نانین و همکاران^۲، ۲۰۰۹: ۹۲).

جمعی دیگر معتقدند که بازی راه را برای دستی و مرادده میان کودکان هم سال می‌گشاید و کودک کم کم خود را عضوی از یک جمع احساس می‌کند. به ارزیابی منصفانه رفتار و کردار خویش و همبازی هایش می‌پردازد. در حین بازی، شخصیت کودک به سوی اتحاد و همکاری با همبازی‌ها شکل می‌گیرد و شور و شوق و احساس مسئولیت را در وجود می‌آید (گیلسون^۳، ۲۰۰۳: ۷۶).

بازی امکان تجربه و تعامل‌های مستقیم با عوامل محیطی را برای کودک فراهم می‌کند. بازی نه تنها بر رفتارهای هوشمندانه و قابل مشاهده کودک اثر دارد، بلکه بر ساخت هیپولوژیکی مغز او تاثیر غیرقابل انکار دارد. میان 0 تا 2 سالگی، کودک عواطف خود را آشکارا ابراز کرده، به تدریج عواطف خود را شناسایی می‌کند (آن ماریه^۴، ۲۰۰۹: ۱۸۲).

بنابراین اتخاذ سیاست‌ها و تنظیم برنامه‌های آموزشی مبتنی بر رشد خلاقیت فکری و عملی

¹. John et al

². Nanine A.E van Gennip, Mien S.R

³. Gilson A.

⁴. Ann-Marie Knowles, Ailsa G Niven

یادگیرندگان باید از اهم الویت‌های نظام آموزشی کشورهای مذکور مثل کشور ایران باشد. برخی کودکان به خاطر راهنمایی و تشویق والدین و معلم‌هایشان، قدرت خلاقه خود را بسط و تکامل می‌بخشند و برخی دیگر درحالی‌که همان قدرت خلاقه را دارند از این تکامل محروم می‌مانند (رمضانی، ۱۳۸۸: ۸۰).

یکی از راه‌های پرورش اعتماد به نفس فرزندان، توجه به جنبه‌های مثبت و تشویق و ترغیب آنهاست. هیچ چیز مانند تنم و نازپروردگی، روحیه انسان را ضعیف و ناتوان نمی‌کند و راه سیر به سوی کمال را بر آدمی نمی‌بندد. بازی با تمام جوانب آن روح کودک را ورزش می‌دهد. رشد و نمو و بارور شدن استعدادهای آدمی جز در صحنه زندگی شکل نمی‌گیرد و بازی نمونه کوچکی از زندگی واقعی است. در انسان گرایشی شگفت وجود دارد که می‌خواهد آفریننده باشد، چیزی که نبوده است را بیافریند و خلق کند. این تمایل در هر انسانی هست که می‌خواهد چیزی نو، اثری جدید بیافریند و ابداع کند. هم‌اکنون، راه، نظریه پردازان نظریه‌اش را، شاعر شعرش را، معمار بناش را، کشاورز کشتش را و هر فاعلی فلسفه دوست دارد و به آن عشق می‌ورزد. این خصلت سازندگی و علاقه به مصنوعات و آفریده‌ها، خود از گرایش فطری انسان به خلق و ابداع بر می‌خیزد که موهبتی الهی است (سیاسی، ۱۳۹۱: ۷۹).

در بازی‌های جمعی این ضرورت به وجود می‌آید که هدف بازی به روشنی معلوم باشد و نقش‌ها نیز با هم هماهنگ باشند. پیدایش بازی‌های مولانی گه‌بای مرحله تازه و عالی‌تر رشد خلاقیت کودکان در بازی است. ضمناً کودکانی که چند بار در یک کلاس باقی می‌مانند، عمیق‌تر به هدف چهره‌ای که ارائه می‌کنند، پی می‌برند. رشد اندیشه خلاق در کودکان آنجا قابل مشاهده است که بازی‌های خود را با خاطره‌ها و تجربه‌های تازه ترکیب می‌کنند (باجا، ۱۳۸۸). افروز (۱۳۸۶) بر این باور است که خلاقیت به معنای خاص آن، به مثابه برترین ویژگی ذهنی انسان مولد و متفکر، خود، نشانی است از رشد متعادل و متعالی شخصیت و پاسخی است به چالش‌های همیشه انسان به شکافتن بن‌بست‌ها و راه یافتن به فراترها. او معتقد است که فرد خلاق کسی است که فکری نو و متفاوت ارائه دهد (ویسبرگ، ۱۹۹۲).

مطالعات انجام شده در زمینه ویژگی‌های زیستی، روانی و اجتماعی صاحبان تفکر واگرا، مخترعان و مبتکران حاکی از آن است که شکوفایی خلاقیت‌های ذهنی عمدتاً در دوران نوجوان و جوانی پدیدار می‌شود (اشترنبرگ، ۱۹۹۰: ۸۴).

کودک در جریان بازی و در یک زمان پرورش فکری، عاطفی جسمی و اجتماعی می‌یابد و

^۱. Wrisberg's

^۲. Sternberg

آنچه او از طریق بازی بدست می آورد به طور مثبت کسب می کند زیرا اساس آن تجربه است این تجربه ای است که از طریق عضلات و حواس خود کودک، به دست آمده است. بازی یکی از مهمترین موضوعات تربیتی است که بسیار مورد توجه روان شناسان و علمای تعلیم و تربیت قرار گرفته است با آنکه از زمان (میشل متنی) فیلسوف و مربی بزرگ فرانسه در دوره رنسانس مورد توجه خاص قرار گرفته است ولی در هیچ عصری باندازه زمان ما بازی مورد مطالعه و تحقیق دقیق روان شناسان واقع نشده است. تحقیقات جدید نشان داده است که بازی تأثیر بسیاری در رشد بدنی و ذهنی کودکان دارد. بدن تنها وسیله ای است که کودک بوسیله آن می تواند جهان خارج را توسط حواس مختلف درک کند. به خاطر اهمیت بازی در زندگی انسانها به ویژه کودکان روانشناسان ر د، باز آن را مورد توجه قرار داده اند ولی به سبب ماهیت پیچیده ای که دارد هنوز کاملاً شناخته شده است. بازی در تقویت جسم و روح کودک تأثیر زیادی دارد. او در بازی با سایر کودکان، چگونگی ایجاد ارتباط با آنان را یاد می گیرد، دیگران را بهتر می شناسد و از خود نیز شناخت بهتری پیدا می کند. عواطف و احساسات کودک را بیدار می کند و او را به سوی مهارت اجتماعی و خلاقیت راه می یابی. (محمدی، ۱۳۸۸: ۵۶).

امروزه اندیشمندان بزرگی چون افلر از نتیجه محرومیت اجتماعی خلاقیت که می تواند ناشی از ناکارآمدی نهاد آموزش و پرورش باشد یاد کرده و تصریح می کنند این وظیفه مهم و خطیر نهاد آموزش و پرورش است که بتواند تعادلی میان این بین ثبات و تغییرات مطلوب در جامعه ایجاد نماید و گرنه دچار "شوک آینده" خواهیم شد. (افلر، ۱۳۸۳). با فرض اینکه کودکان ذاتاً خلاق به دنیا می آیند و شرط ظهور استعدادها و خلاقانه نیز وجود شرایط مناسب محیطی در خانه، مهدکودک و مدرسه است. کودکان تخیلات، ایده ها و افکار خود را با به کار گرفتن روش های گوناگون و خاص خود تعیین میکنند. کتاب، بازی ها، اسباب بازی ها، اسباب بازی های گروهی در محیط مهد کودک و بسته های آموزشی ابزارهای مورد نیاز، برای ظهور خلاقیت کودکان است (برونو، ۲۰۰۸). تحقیقات اخیر تورنس (۱۹۸۳) و پارتز و دیگران (۱۹۹۳) نشان داده است که خلاقیت در تمام فعالیت های فردی و گروهی مشاهده شده و با شدت و ضعف بالقوه قابل پرورش، در همه انسانها وجود دارد.

تورنس (۱۹۹۴) اشاره می کنند که طی ۱۵ سال تجربه مطالعاتی و آموزش تفکرات خلاق، شواهدی را یافته اند که نشان می دهند خلاقیت را می توان آموزش داد. براین اساس است که طی سال های اخیر پژوهش و ساخت آزمون های خلاقیت رونق پیدا کرده است (دائمی و مقیمی، ۱۳۸۳). همچنین هارتلی (۱۹۸۸) طی تحقیقی در مورد "ارتباط رشد خلاقیت کودکان با نحوه آموزش" دریافت که در صورت وجود فضای آزاد آموزشی و پذیرش فرض وجود پاسخ های متفاوت

به جای پاسخ واحد، خلاقیت و خودگردانی دانش‌آموزان افزایش پیدا می‌کند. تجاربی که در سال‌های اولیه در اختیار کودکان خود قرار می‌دهیم در رشد آتی آنان تأثیرات بسیار حیاتی دارد. هر قدر این تجارب غنی‌تر باشند کودکان فرصت‌های بیشتری برای رشد و آمادگی برای درک آن چیزهایی پیدا می‌کنند که در زمان حال و آینده به آن نیاز دارند. بنابراین نوآوری و خلاقیت در مورد جوامع، سازمان‌ها و افراد نقش حیاتی داشته و برنامه‌ریزی برای پرورش آن از مهم‌ترین مسائل در قلمرو روان‌شناسی آموزشی و روش‌های تربیت خانوادگی است. بدیهی است بیش از هر چیز بسترهای محیطی مهم هستند و بروز خلاقیت همانا در خانه و مدرسه نهفته است (یارمحمدزاده، ۱۳۸۵: ۸۷).

نقش بازی در پرورش فکر کودکان بسیار حائز اهمیت است. تنوع حاکم بر انواع بازی‌های کودکان، موضوعات، سبک‌ها، نقش‌های گوناگون، سبب می‌شود تا دامنه تفکر آنان توسعه یافته و افق فکری گسترده‌تری پیدا کنند. بازی در ظهور خلاقیت، نقش فعالی دارد و موجب حرکت و به کارگیری ذهن کودک در سبک تجربه و حل مسائل می‌شود. برانگیختن ذوق و علاقه کودک به وسیله بازی باعث ایجاد تفکر همگرا در ذهن کودک می‌گردد. در خلال بازی، کودک بیشتر از حواس خود استفاده می‌کند و این عمل سبب تقویت حواس او می‌گردد. در خلال بازی‌های گروهی، کودکان انعطاف‌پذیری، نوبت گرفتن و اجتماعی شدن را آغاز می‌کنند و رضایت خود را تا گرفتن نتیجه به تأخیر می‌اندازند و استقامت و انتظار کشیدن را در خود تقویت می‌کنند. "روسو" معتقد است: "به جای پند و اندرز و همچنین منع کردن و بازداشتن، بهتر است زمینه‌ای برای حرکت، فعالیت، بازی و ورزش پدید آوریم. اگر بخواهیم بازیها وسیله‌ای برای رشد خلاقیت داشته باشند، باید مسیر بازی را تعیین نماییم تا کودکان، خود هدف‌ها را پی‌گیری نمایند و از این طریق است که تفکر خلاق، در کل زندگی کودک مشاهده می‌شود (غنی، ۱۳۸۵).

چونگ (۲۰۱۲) معتقد است خصوصیات بازی بستگی به کاربرد آن و سبک مخاطب خود دارد. به عبارت دیگر این خصیصه‌ها در مراحل مختلف سنی و با توجه به ویژگی‌های مربوط به رشد کودک و نوجوان متغیر است. بازی در هر سن و هر شرایطی که به اجرا درآید دارای ویژگی‌هایی است که تفاوت آن را با دیگر فعالیت‌ها مشخص می‌کند. به طور کلی خصیصه‌های بازی را می‌توان به این شرح بیان نمود: داشتن تحرک و پویایی، لذت‌بخش بودن، هدفدار بودن و نتیجه داشتن، فردی یا گروهی بودن، زمان و مکان بازی، متناسب با رشد کودک، محتوای بازی است (فروزانفر، ۱۳۹۳). بنابراین بسیار لازم است که مربیان به اهمیت بازی در زندگی کودک توجه داشته و شرایط مناسب را برای بازی‌های مناسب فراهم سازند.